

Kırşehir Belediye Tabibi Şakir Abdullah'ın Vakayi-i Tıbbiye Mecmuasındaki (1898) "Kırşehri Sancağı'nın Topoğrafya-yı Tıbbîsidir" Başlıklı Yazı Dizisine Göre Kırşehir'de Tıp ve Sağlık

Medicine and Health in Kırşehir According to the Article Series "The Medical Topography of Kırşehir Sanjak" by Kırşehir Municipality Physician Şakir Abdullah in the Journal of Vakayi-i Tıbbiye (1898)

Arif Hüdai KÖKEN¹ Zeynep SALMAN² Raşit GÜNDOĞDU³ İbrahim TOPÇU⁴

ÖZ

Amaç: Osmanlı devletinde modern anlamda ilk tıp mektebi 1827 yılında orduya hekim yetiştirmek amacıyla kurulmuş ve 1867'de kurulan Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye ile taşraya sivil hekim yetiştirilmeye başlanmıştır. Tabâbet-i Belediye İcrasına Dair Nizâmname'ye göre taşradaki yerleşim yerlerinde sağlık hizmetleri planlanmış ve ilk sivil hekimler taşrada görevlendirilmeye başlanmıştır. Bu çalışmanın amacı, Kırşehir'de 19. yüzyıl sonlarında ve 20. yüzyıl başlarında belediye tabibi olarak görev yapmış Şakir Abdullah'ın müellifi olduğu, Türk tıp tarihi açısından önemli kabul edilen Vakayi-i Tıbbiye mecmuasında yayımlanan yazıları özelinde Kırşehir'i genelde şehir tarihi, özelde sağlık tarihi açısından incelemektir.

Araçlar ve Yöntem: Çalışmanın ana materyalini, Kırşehir Belediye Tabibi Şakir Abdullah'ın 1898 yılında Vakayi-i Tıbbiye'de yazdığı "Kırşehri Sancağı'nın Topoğrafya-yı Tıbbîsidir" başlıklı yazı dizisi oluşturmaktadır. Osmanlı Türkçesi ile yayımlanan mecmuanın konumuz kapsamında olan 19. senesine ait dokuz nüshasının basit transkripsiyonu yapılarak verilen bilgiler tıbbi açıdan incelenmeye alınmıştır.

Bulgular: Yapılan analiz sonucunda Kırşehir'in coğrafi ve nüfus bilgileri, hava durumu, bölgede yaşayan hayvan ve yetişen bitkileri, bu coğrafyada yaşayan insanların mizaçları, muzdarip oldukları hastalıkların neler olduğu, bölgenin kaplıcaları ve temizliği gibi birçok farklı alanda bilgi tespit edilmiştir.

Sonuç: Şakir Abdullah'ın Vakayi-i Tıbbiye'de 1898 yılında yayımlanan yazı dizisinde Kırşehir özelinde şehir tarihi ve sağlık tarihi açısından kıymetli bilgilere sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Bu bilgiler ile Kırşehir'in tıp ve sağlık tarihi dönemsel olarak gündeme getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: belediye tabibi; Kırşehir sağlık tarihi; şehir tarihi; vakayi-i tıbbiye mecmuası

ABSTRACT

Purpose: The first modern medical school in the Ottoman Empire was established in 1827 with the aim of training physicians for the military, and in 1867, the Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye was founded to train civilian physicians for the provinces. According to the *Tabâbet-i Belediye İcrasına Dair Nizâmname* (Regulation on the Practice of Municipal Medicine), health services in rural settlements were planned, and the first civilian physicians began to be assigned to the provinces. The purpose of this study is to examine Kırşehir from the perspective of both city history and, specifically, health history, through the writings published in the *Vakayi-i Tıbbiye Mecmuası*, which are considered significant in the history of Turkish medicine and authored by Şakir Abdullah, who served as the municipal physician of Kırşehir at the end of the 19th century and the beginning of the 20th century.

Materials and Methods: The main material of this study consists of the article series titled "Kırşehri Sancağı'nın Topoğrafya-yı Tıbbîsidir" (The Medical Topography of Kırşehir Province), written by Kırşehir Municipality Physician Şakir Abdullah in 1898, published in *Vakayi-i Tıbbiye*. A simple transcription of the nine issues from the 19th volume of the journal, published in Ottoman Turkish, was conducted, and the medical information provided in these issues was examined.

Results: As a result of the analysis, information was gathered on various topics, including Kırşehir's geographical and population data, weather conditions, animals living in the region, plants cultivated, the temperaments of the people residing in this geography, the diseases they suffered from, as well as the region's hot springs and cleanliness.

Conclusion: It was concluded that Şakir Abdullah's article series, published in *Vakayi-i Tıbbiye* in 1898, contains valuable information regarding the city history and health history of Kırşehir. With this information, the medical and health history of Kırşehir has been brought to light in a historical context.

Keywords: health history of Kırşehir; journal of vakayi-i tıbbiye; municipal physician; urban history

Gönderilme tarihi: 06.06.2024; Kabul edilme tarihi: 05.08.2024

¹Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı, Kırşehir, Türkiye.

²Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Hamidiye Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye.

³Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Hamidiye Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü, İstanbul, Türkiye.

⁴Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Hamidiye Tıp Fakültesi, Temel Tıp Bölümleri, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye.

Sorumlu Yazar: Arif Hüdai Köken, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı, Kırşehir, Türkiye.

e-posta: arifhudaikoken@hotmail.com

Makaleye atf için: Köken AH, Salman Z, Gündoğdu R, Topçu İ. Kırşehir belediye tabibi şakir abdullah'ın vakayi-i tıbbiye mecmuasındaki (1898) "Kırşehri sancağı'nın topoğrafya-yı tıbbîsidir" başlıklı yazı dizisine göre Kırşehir'de tıp ve sağlık. *Ahi Evran Med J.* 2024;8(3):274-283. DOI: 10.46332/aemj.1497236

GİRİŞ

Modern tıp okulu Osmanlı padişahı II. Mahmud döneminde Hekimbaşı Mustafa Behçet'in gayretleriyle 14 Mart 1827 tarihinde Tıbhâne-i Âmire adıyla, ordunun hekim ihtiyacını karşılamak için kurulmuştur.¹ Açıldığında sağlık programının içeriğine göre *Tıbhane* ve Cerrahane olarak da isimlendirilmiştir.² Bu tıp okulu 1836 yılında Mekteb-i Tıbbiye adını almış, daha sonraki yıllarda Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne veya Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye adlarıyla da anılmıştır.³

Osmanlı döneminde 1861 yılında yayınlanan Tabâbet-i Belediye İcrasına Dair Nizâmname'ye göre taşradaki yerleşim yerlerinde sağlık hizmetleri planlanmış, "Belediye Tabipliği" kavramı ilk defa telaffuz edilmiştir. Bu nizamname ile Mekteb-i Tıbbiye Nezareti taşrada belediyelere hekim ataması yapmak üzere görevlendirilmiştir. Mekteb-i Tıbbiye aslında orduya hekim yetiştirmek üzere faaliyet göstermekteyken, 1867 yılında Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'nin kurulmasıyla taşraya sivil hekim yetiştirmeye başlanmıştır. Belediye Tabibi'nden bahseden tezkiye 1866 yılında yayımlanmış, İdâre-i Umûmiyye-i Tıbbiye Nizâmnamesi (1871) ile "belediye tabibi" "memleket tabibi" olarak tanımlanmış, uygulamaya dair usul ve esaslar belirlenmiştir. Belediye tabiplerinin görevi bu nizamnamede sağlık hizmeti sunma, haftada iki gün meccanen hasta bakma, salgın hastalıklarla mücadele, salgın hastalıkları hükümet yetkilisine bildirme, adli tabiplik yapma gibi görevler olarak sıralanmıştır. Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'den ilk sivil hekimler 1874 yılında mezun olmuş ve taşra belediyelere görevlendirilmeye başlanmıştır.⁴

Kırşehir, 15. yy'ın sonlarında "Vilayet-i Kırşehri" adıyla Rum eyaletine bağlı olarak Osmanlı idaresindedir. Bu dönemde nüfusunun 1000 civarında olduğu ve nüfusun bu kadar az olmasının nedeninin yakın bir dönemde gerçekleşen bazı siyasi hareketlerden kaynaklandığı tahmin edilmektedir. Bu nüfusun medrese (Cacabey) ve zaviyeler (Ahi Evran, Aşık Paşa, Şeyh Süleyman ve Şeyh Kaya) etrafında meskun olduğu, dükkanların ve ticari hayatın ise daha çok kalenin eteklerinde bulunduğu ifade edilmektedir. 1526 yılında Kırşehir Bozok'un kazası iken, 1554 yılından itibaren Karaman eyaletine bağlı bir sancak olmuştur. Nitekim 1831 yılı Osmanlı nüfus kayıtlarında

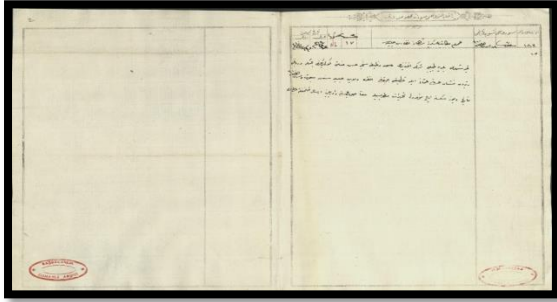
da Kırşehir, Karaman eyaletine bağlı, Kırşehir livası (sancağı) olarak görülmektedir.⁵

Şehirler, yoğun bir nüfusun bulunduğu sosyal, siyasal, ekonomik ve idari anlamda meydana gelen birçok olayın coğrafi hafızaları olmalarının yanında tarihe tanık olan yerleşim yerleri olarak kabul edilmektedir. Yerel tarih çalışmaları; bu şehirlerin sınırları içerisinde bulunan mahalle, köy, kasaba vb. gibi bölgelerde meydana gelen olayları ele alarak şehrin belli bir konuda ve zaman diliminde geçmişini inceleyerek insan ve toplum üzerinde etkilerini ortaya çıkarabilmektedir.⁶ Bu nedenle şehirlerin tarihini çalışmak, araştırma yapılan konu hakkında şehrin bir parçası olduğu tarihi olay ya da olguların bölgesel yansımalarını anlamak açısından son derece önemlidir.⁷

Dergiler, neşredildikleri döneme dair sosyal, siyasi, ekonomik, tarihi vb. gibi hususları yansıtan vesikalar olması bakımından şehir tarihi incelemelerinde de önemli bir yere sahip olabilmektedir. Osmanlı'da tıp alanında ilk mecmua faaliyetleri Vakay-i Tıbbiye ile başlamış ve böylece mecmuada ele alınan konular kayıtlarla günümüze aktarılabilmektedir.⁸ Yayın hayatına ilk olarak 25 Mart 1849 yılında başlayan Vakay-i Tıbbiye, ilk Türkçe bilim ve tıp dergisi olma özelliği taşımaktadır.⁹ Hatta basın tarihimizin önemli köşe taşlarından birisi olan bu derginin, Avrupa ülkelerindeki benzer neşriyatlardan çok daha önce yayın hayatına başlamasıyla önemi daha da ön plana çıkmaktadır.² Hekimbaşı Abdülhak Molla öncülüğünde yayın hayatına başlayan dergi, 1850-52 yılları arasında Türkçe ve Fransızca yayımlanmıştır. Ayrıca dergide yerli ve yabancı tıbbi vakalar, hijyen konuları, ilaçlar ve hekimlere duyurulması gereken hususlara yer verilmektedir.¹⁰ Bu tarihten sonra yayın hayatına uzun süre ara veren dergi 6 Mart 1880 tarihinde literatürde ifade edildiği üzere, II. Vakay-i Tıbbiye adıyla yeniden yayın hayatına başlamıştır.^{3,11} İlk 11 sene ayda iki defa neşredilen bir tıp gazetesi olduğu belirtilmekle birlikte, 12'nci yıldan sonra "Ulûm-i hikemiyye ve fûnûn-i tıbbiyye ve cerrahiye ve vilâdiye ve ispençiyariyyeden bahis gazetesi" olduğu belirtilmektedir. Yayıncının Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şâhâne ve matbaasının Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şâhâne Matbaası olduğu bilinmektedir.¹²

Şakir Efendi, Kırşehir Belediye Tabibi olarak görevlendirilen hekimlerden birisidir. Cumhurbaşkanlığı Devlet

Arşivleri Başkanlığı (BOA)'ndaki belgelere göre Kırşehir'de görev yaptığı dönemde göstermiş olduğu üstün hizmetlerinden dolayı 1890 yılında beşinci dereceden Mecidi nişanı¹³, 1894 yılında dördüncü rütbeden bir kıta Osmanî nişanı¹⁴ ve 1905 yılında da dördüncü rütbeden Osmanî nişanı verilmiştir¹⁵ (Resim 1). Bu belgelerde Şakir Efendi hakkında, Mekteb-i Tıbbiye'den ne zaman mezun olduğu, Kırşehir Belediye tabibi olarak ne zaman atandığı ve burada ne kadar süre görev yaptığına dair bilgiler yer almamaktadır. Ancak "Kırşehri Sancağı'nın Topoğrafya-yı Tıbbîsidir" başlıklı yazı dizisinin müellifi Şakir Abdullah'ın kuvvetle ihtimal Şakir Efendi olduğu düşünülmektedir. Ayrıca Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'nin 1874 ila 1902 yılları arasında mezun olan hekim listesi incelendiğinde listede Şakir Abdullah adında tek bir hekimin yer aldığı görülmektedir. Bu kişinin de yine kuvvetle muhtemel Kırşehir tabibi Şakir Abdullah olduğu düşünülmektedir. Bilgilere göre Şakir Abdullah'ın memleketi Kızan'dır ve 1884 yılında Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'den mezun olmuştur.¹⁶

Resim 1. Şakir Efendi'ye dördüncü rütbeden bir kıta Osmanî nişanı verildiğine dair belge

Bu çalışmada Kırşehir'de 19. yy. sonlarında ve 20. yy. başlarında belediye tabibi olarak görev yapmış Şakir Abdullah'ın müellifi olduğu, Türk tıp tarihi açısından önemli kabul edilen Vakay-i Tıbbiye Mecmua'sında yayımlanan "Kırşehri Sancağı'nın Topoğrafya-yı Tıbbîsidir" başlıklı yazıları özelinde Kırşehir'i, genelde şehir tarihi özelde sağlık tarihi açısından incelemek amaçlanmaktadır.

ARAÇLAR ve YÖNTEM

Çalışma kapsamında, Kırşehir Belediye Tabibi Şakir Abdullah'ın 1898 yılında Vakay-i Tıbbiye mecmuasında yazdığı "Kırşehri Sancağı'nın Topoğrafya-yı Tıbbîsidir" başlıklı yazıları ana materyal olarak incelenmiştir.

Uzun bir yayın hayatı olan ve Osmanlı Türkçesi ile yayımlanan ilk Türkçe tıp mecmuası olan Vakay-i Tıbbiye'nin, 19. senesine ait nüshaları kullanılmıştır. Mecmua'nın belirli bir dönemden sonra her yıl 24 sayı olarak yayımlandığı bilinmektedir. "Kırşehri Sancağı'nın Topoğrafya-yı Tıbbîsidir" başlıklı yazı dizisi ise 19. senenin ilk 10 nüshasında (Başlangıç sayfası 4007, bitiş sayfası 4131 olup, arada başka yazılar da bulunmaktadır) yaklaşık 14 sayfa olarak yayımlanmıştır. Türkiye kütüphanelerinde mecmuanın 19. senenin ilk 10 nüshasından sekizinci nüshası hariç diğer dokuz nüshasına erişim sağlanmıştır. 19. senenin bir numaralı nüshası [Fî 20 Şevvâl Sene 1315 / Fî 1 Mart Sene 1314], on numaralı nüshası ise [Fî 8 Rebiyü'l-evvel Sene 1316 / Fî 15 Temmuz Sene 1314] tarihinde yayımlanmıştır. Bu tarihler, Türk Tarih Kurumu'nun tarih çevirme kılavuzunda miladi olarak sırasıyla [14 Mart 1898], [27 Temmuz 1898] şeklinde karşılık bulmaktadır.

Nüshalar nitel araştırma yöntemi tercih edilerek doküman analizi tekniği ile incelemeye alınmıştır. Tespit edilen bölümlerin tamamının Osmanlı Türkçesinden günümüz Türkçesine basit transkripsiyonu tamamlanmıştır. İlgili bölümler okunarak Kırşehir'in tıp ve sağlık yönünü konu edinen verilerin tasnifi yapılmış ve değerlendirilmek üzere incelemeye alınmıştır.

Basit transkripsiyon tekniğinde Arapça ve Farsça kelimelere ait uzun sesliler "â", "î", "û", şeklinde; kaf (ق) gayin (غ) ve dad (ض) harflerinden sonra gelen uzun sesliler "ā", "ī", "ū" şeklinde yazılmıştır. Kelime ortasında ve sonunda bulunan ayn (ع (harfi (°) ile (ء (hemze harfi (°) ile ve sonu "b" harfi ile biten Türkçe kelimeler "p" harfi ile gösterilmiştir. Okunuşundan emin olunmayan bir kelimenin sonuna soru işareti (?) konulmuştur.

Etik Kurul Onayı

Bu çalışma için etik kurul onayına gerek yoktur.

BULGULAR

Coğrafi Bilgiler

[Fî 5 Zi'l-ka'de Sene 1315 / Fî 15 Mart Sene 1314] [Sene 19 No 2-2] [4019] bölümünde tabip Şakir Abdullah'ın Kırşehri'nin coğrafyası hakkında: "Kırşehri sancağı Asya

kıt'asının cihet-i garbisinde vâki' ve dört kazâ ve üç nâhiyeyi şâmil olup merkez-i livâ nefs-i Kırşehir kasaba-sıdır. Livâ-i mezkûr Ankara'nın şark-ı cenûbisinde ve yüz altmış kilometre bu'd ve mesâfesinde. Vaz'iyet-i coğrafyası i'tibârıyla livâ-i mezkûrun altı kûsûr derece tûlû ve otuz dokuz kûsûr derece arzı ve sath-ı bahrdan i'tibâren tahmînen bin metre irtifâ'ı vardır. Livâ-i mezkûrun cihet-i şarkisinde ve yüz yirmi kilometre bu'd ve mesâfede Kayseri ve şimâl-i şarkisinde doksan kilometre bu'd ve mesâfede Yozgat ve cihet-i cenûbisinde ve yüz altmış kilometre bu'd ve mesâfede Niğde sancağı ve şimâl-i garbisinde ve yüz altmış kilometre bu'd ve mesâfede Ankara ve cihet-i garbisinde ve iki yüz kilometre bu'd ve mesâfede Konya vilâyet-i celileleri vâki'dir." şeklinde bilgi vermiştir. Devam eden bilgilerde ise tabibin livaya yakın bazı kaza ve köy bilgilerini paylaştığı görülmektedir.

Nüfus Bilgileri

[Fî 5 Zî'l-ka'de Sene 1315 / Fî 15 Mart Sene 1314] tarihli nüshanın [Sene 19 No 2-2] [4019] bölümünde tabibin: "Dâhil-i livâda 65753 nüfus [4020] zükûr; 62195 nüfus inâs 25799 hânete mutavattın İslâm ve 833 nüfûsu zükûr ve 799 nüfûsu inâs ve 270 hânede meskûn Rum ve 924 nüfûsu zükûr ve 816 nüfûsu inâs ve 410 hânede mutavattın Ermeni ve 47 nüfûs zükûr ve 59 nüfûsu inâs ve 21 hânede meskûn Protestan mevcûddur." şeklinde şehrin nüfus bilgilerini paylaştığı tespit edilmiştir.

Hava Durumu

[Fî 6 Zî'l-hicce Sene 1315 / Fî 15 Nisân Sene 1314] tarihli [Sene 19 No 4-1] [4049] bölümünde tabip Kırşehir'in hava yapısı hakkında bilgi vermektedir. Verilen bilgilere göre: "Kırşehir'nin havâsı mu'tedil ve gâyet latîfdir. Fusûl-i erba'a hadd-i i'tidâlde olarak hükmünü icrâ ediyor. Sıhhat-i umûmiye üzerine te'sîr-i mahsûs görülmemekte ise de rebî' ve harîfde ve sayf ü şitâda adem-i dikkat sâ'ikasıyla hummâ-yı mütekattî'a-i sâzice ve zâtü'r-rie ve zâtü'l-cenb kesretle ârız olmakda ve bi'tedâvî lehü'l-hamd ve'l-minne yüzde doksan beş nisbetinde îade-i sıhhat eylemektedir." İlave olarak tabip bölgede lodos ve karacadağ rüzgarlarının etkin olduğunu ancak bu rüzgarların sıhate herhangi bir zarar vermediğini belirtmektedir.

Bitki ve Hayvanlar

[Fî 22 Zî'l-hicce Sene 1316 / Fî 1 Mayıs Sene 1314] tarihli nüshanın [Sene 19 No 05-1] [4061-62] bölümünde tabibin Kırşehir'de bulunan bitkiler hakkında: "Livâ-yı mezkûrun kuvve-i inbâtiyesi vasat hâlde olup her nev'i hubûbât yetiştirmeye sâlidir. Buğdayın envâ'ı, çavdar, şa'ır, burçak, darı, keten, azgın mısır, alef, mercimek, nohud, fiğ, pâmük, fasulye kesretle yonca zer' olunmakta, gâyet nefîs Şâm Malatya [4062] Tok Ali oğlu kayısıları ve âdî zerdâli ve cân eriği ve gâyet a'lâ kiraz ve vişne ve eriğin envâ'ı ve enfes ve tavşan başı ve ferîd ve horasan ve misk ve yaz ve güz elmaları ve nârende ve yaz ağırşak ve yek ve bildircin budu ve gülâbî armutları ve ayvanın envâ'ı ve üvez ve tut ve kabuğu gâyet ince ve zarîf ceviz ve üzümün gâyet nefîs otuz kadar nev'i ve civâr livâlarda emsâli nâ-mesbûk kavun ve karpuz ve patlıcan ve hıyar ve domates, patates, ispanak, lahana, bamyâ, enginar, yer elması, turp, pancar, soğan, sarımsak, kabağın envâ'ı ve hudâ-nâbit enginara müşâbih kenger ve ispanağa müşâbih toklubaşı, domalan ta'bîr olunur keme ve mantar husûle gelmekte ve gâyet nefîs gömeç balı kesretle bulunmaktadır." şeklinde bilgi verdiği tespit edildi. Devam açıklamalarda ise tatavla, baldıran, şahtere, meyan kökü, yüksük otu, mürver, ihlamur, kitre, afyon gibi birçok otun bu bölgede var olduklarından bahsedilmiştir.

Tabip ayrıca Mecidiye kazası dahilinde Çiçekdağı'nda Cüzür-i İnsân yani (Abdüsselâm) insan kökü denilen bir bitkinin bulunduğunu ve bu bitkinin bölgede kendiliğinden yetiştiğini belirtmektedir. Bitkinin tıp alanıyla olan ilişkisini: "Şöyle ki insânın bir mahallinde karha veya verem veyâhüd illet-i cildiye-i muhtelif zühûrunda cüzür-i mezkûrun aynı mahallinden çâkı ile kazıyıp bir mikdâr zeyt ile karıştırılarak mahall-i me'ûfa mükerreren tûâ olunduğu hâlde cüzür-i mezkûrun hâssası iktizâsından olmak üzere def' olacağı inde'l-ahâlî mücerreb ise de tıbbca olan ehemmiyeti ma'lûm-ı erbâb-ı fenndir." cümleleriyle ifade etmiştir.

Devam eden bilgilerde bölgedeki hayvanlar hakkında da bilgi verilmektedir. Bilgilere göre kurt, tilki, tavşan, sansar kunduz gibi hayvanlar bölgede bulunmaktadır ve tıp alanında zürrâbih [ذررابع] [zürafa böceği?] adında bir haşerat kullanılmaktadır.

Temizlik

[Fî 22 Zî'l-hicce Sene 1316 / Fî 1 Mayıs Sene 1314] tarihli [Sene 19 No 05-1] [4063] bölümünde şehrin nezafe ve tahareti hakkında: “*Kasabanın çarşı ve pazarıyla mahalleleri taş ile döşenmiş şose ve kaldırım ise de ebniyeler çamurdan ma'mûl olduğundan mevsim-i sayfa da toz toprak ve şitâda çamur eksik değildir. Çarşı derûnunda bulunan süprüntü ve gübreler beledi tarafından el arabalarıyla münâsib mahallere ve mahallâtta olan süprüntü ve gübreler de ahâlî taraflarından bağçe ve tarlalarına nakl ettirilmekte ve kademhâneler için mecrâ ve lağım olmayıp her ferd kendi hânelerindeki kademhâneler yanına âdî kapılar hafıryla ilk ve son bahârlarda bi't-tathîr yine bağçe ve bostanlarına götürmekte ve selhâne mevsim-i sayfa da şehrin cihet-i cenûbisinde bir kilometre mesâfede vâki' koru denilen mahallde nebe'ân eden su üzerinde ve mevsim-i şitâda bir kilometre mesâfede bulunan hâlî mahallde olup muzahrafât hafır edilen kuyularda ilkâ ve imlâ etdirilmekte ve şu sebepten dolayı tahâret ve nezâfete oldukça ri'âyet olunmaktadır.*” şeklinde bilgi verildiği görülmektedir.

Kaplıcalar

[Fî 22 Zî'l-hicce Sene 1316 / Fî 1 Mayıs Sene 1314] tarihli nüshanın [Sene 19 No 05-1] [4063] bölümünde ve [Fî 6 Muharrem Sene 1316 / Fî 15 Mayıs Sene 1314] tarihli nüshanın [Sene 19 No 06-1] [4076-77] bölümlü nüshada ayrıca bölgede bulunan kaplıcalar hakkında bilgi verildiği tespit edildi. Bilgilere göre bölgede birçok hamam bulunmaktadır. Bu hamamlardan biri Terme hamamıdır ve sıcaklığı 30 derece olup “*Suyun terkîbi bir mikdâr kükürt ve kalay ma'deniyâtını havî ve emrâz-ı cildiyeye nâfi'dir. Vâridât ve ta'mirâtı belediyeye â'ididir.*” Bölgede ikinci olarak Karakurt hamamı bulunmaktadır ve “*Harâreti altmış derece olup suyun terkîbi bir mikdâr hadîd ve hâmez-ı karbonî rih-i tayyâr ve sızı gibi emrâza nâfi'dir.*” denmektedir.

Üçüncü olarak Bulamacılı hamamı vardır ve bu hamam: “*Kasabanın şark-ı şimâlisinde ve yetmiş kilometre bu'd ve mesâfededir. Harâreti elli derecedir. Suyun terkîbi bir mikdâr kükürt ve ziyâdece kalevî ma'deniyâtını havî olup rih-i tayyâr ve sızı ve resye gibi emrâz-ı cildiyeye nâfi'dir.*”

Son olarak tabip, bölgede bulunan dördüncü ve beşinci hamamlar hakkında şu bilgileri paylaşmıştır: “*Dördüncüsü Mahmûdlu hamâmıdır Kasabanın cihet-i şarkisinde ve elli kilometre mesâfededir. Harâreti yetmiş derece olup [4077]suyun bir mikdâr hadîd ve hâmez-ı karbonîdir. Beşincisi orta hamâmıdır. Kırşehir'in cihet-i şarkisinde ve yetmiş kilometre bu'd ve mesâfededir. Beş altı havuz ve otuz kırk gölcüklerden nebe'ân ediyor. Ekserisi yekdiğesine mübâyin ma'âdini havî bulunduğu bazıları yumurtayı pişirecek derecede hârr olup camus pişiren nâmi verilmektedir.*”

Mizaç ve Doğum/Ölüm Bilgileri

[Fî 6 Muharrem Sene 1316 / Fî 15 Mayıs Sene 1314] tarihli nüshanın [Sene 19 No 06-1] [4077] bölümünde tabip Şakir Abdullah bölge halkı hakkında şu bilgilere yer vermiştir: “*Ahâlinin ale'l-ekser bünyeleri demevî ve saf-ravî olup lenfâ'î ve asabî az nisbettedir. Yetmiş seksen yaşlarında hayli kimseler görülmektedir. Vefeyâta nisbetle tevellüdât ziyâde olduğundan lehü'l-hamd ve'l-minne gün-be-gün nüfûs-ı umûmiye tezâyüd eylemektedir.*”

Hastalıklar

Tabip bulunduğu bölgede görülen hastalıklar hakkında da bazı bilgiler paylaşmıştır. [Fî 6 Muharrem Sene 1316 / Fî 15 Mayıs Sene 1314] tarihli nüshanın [Sene 19 No 06-1] [4077] bölümünde salgın hastalıklar hakkında: “*İntâniyyeyi intâc eder mahall yok ise de hapishânenin mevki'i çukur ve râtib odaları gâyet dar ve basık ve izdihâm olup bir takım emrâz-ı müstevliyeyi intâc edeceği şüphe olunmakta ve islâhuna dâ'ir takdîm kılınan raporlar üzerine icâbı icrâ olunmaktadır.*” bilgilerine yer verilmiştir. Ayrıca “*Mesâkinin râtib ve teceddüd-i havâ ile ziyâ'-ı şemsden mahrûm bulduklarından romatizma mafsalî, adalî, nezle, rih-i tayyâr, iltihâb-ı gudedât, lenfâ'iyeye, nekfiyye-i göz, baş ağrıları ve seyelân-ı üzün ve edrânü'r-ri'e emrâz-ı kalbiyye intifâhu'r-ri'e iltihâbü'r-ri'e ve humre, hasâtü'l-mesâne ve dusintari illetleri kesretle vukû' bulmakta ve rutûbetin şiddetinden mütevellid nezleden mevsiminden pek çok evvel dişlerin satveti dide-i te'essüflü müşâhede olunmaktadır.*” açıklamalarında bölgede görülen diğer hastalıkların neler oldukları hakkında bilgiler bulunmaktadır.

[Fî 23 Muharrem Sene 1316 / Fî 1 Haziran Sene 1314] tarihli nüshanın [Sene 19 No 07-1] [4090] bölümünde ise: “Binlerce nüfûsu muhtevî Kırşehir kasabasında hamd olsun illet-i efrenciye ve harkatü'l-bevl dördten ziyâde bulunamaz. Mülhakât dahi böyledir.” şeklinde bölgede bulunan diğer hastalıklar hakkında da bilgi verildiği tespit edildi. Bu bölümde tabip Şakir Abdullah'ın ayrıca bölge insanının genel sağlık durumu ve etebbaya olan riayetleri hakkında: “Lehü'l-hamd ve'l-minne sıhhat-i umûmiye ber-kemâldir. Hayât âb ü havâdan dolayı marîzlerin mahall-i âharda tedâvisine ihtiyâc görülmeyip buldukları mahallerde kâbil-i tedâvi olacağı anlaşılmaktadır. Nâ-mizâc olan ahâlî bir def'a verilen mu'âlece ile şifâyâb olmalarını ârzü ederler. Yâhûd hastalık derece-i nihâyeye vâsıl olmadıkça ekseriyâ etebbâyâ mürâca'at etmezler! Ya hiç mürâca'at eylemeyerek hastayı kendi hâline bırakırlar! Ba'zı eşrâfın tedâviye ri'âyetleri fevka'l-âdedir. Birtakım ahâlî de fenn-i tıbbda beheresi olmayan berber ve attârlara mürâca'at etmekte ve mu'âlece nev'inden attârların satmakta oldukları eczâdan pek çok almaktadırlar. Şu hâlin devâmı muzırr ve muhtâc-ı islâh ise de def'aten men'î müşkildir.” şeklinde bilgi verdiği görüldü.

[Fî 23 Muharrem Sene 1316 / Fî 1 Haziran Sene 1314] tarihli nüshanın [Sene 19 No 07-1] [4090-91] bölümünde ise bölgede on sene zarfında bölgeyi istila eden hastalıklar hakkında: “Üç yüz iki senesinde dâhil-i livâda ba'zı kasaba ve kurâda istilâ'î sûrette çiçek illet-i müdhîşesi zuhûr ederek illet-i mebhûseye mübtelâ olan bîcâre ma'sûmların yüzde yirmi beş kadarı terk-i dağdağa-i hayât eyledikleri ve üç yüz beş senesinde nezle-i müstevlîye ya'ni İnfluence illeti zuhûr etmiş ise de bi't-tedâvi hamd olsun bir nisbetinde bile vefeyât vermeyerek netice-i hasene müşâhede olduğu ve üç yüz sekiz senesinde kızıl hastalık zuhûr edip tutulan etfâlin yüzde sekiz on nisbetinde terk-i hayât etdikleri ve üç yüz on senesi Mayıs mâhı ibtidâsında nefîs-i Kırşehri, Mucur, Avanos kasabalarıyla ba'zı kurâda kolera illet-i müdhîşesi zuhûr eyleyerek savlet ve seyrinde şiddet ve hiffet göstererek dört mâh kadar bi'l-ımtidâd gerçi [4091] musâb olan kesretli ise de kolera zuhûr eden kasabât ve kurânın nüfûs-ı umûmiyesine nisbetle lehü'l-hamd ve'l-minne yüzde beş ve altı râddesinde vefeyât vukû' bulduğu ve üç yüz on iki senesinde çocuklarda sü'âl-i dîkî illeti baş göstererek dört beş mâh kadar imtidâd ve şiddet göstererek bahâra tesâdüf etme-

sinden hıfzı's-sıhhaya ri'âyetle tutulan etfâlden yüzde bir iki nisbetinde vefeyât görülmüştür.” bilgileri paylaşılmıştır. Devam eden açıklamalarda ise Kırşehir'de karantina bölgesi hakkında bilgi verildiği tespit edilmiştir.

Ayrıca bölgeye has olan bir hastalığın varlığı: “Kırşehri'ne mahsûs olmak üzere yel yarası ya'ni haleb çıbanı zuhûr etmekte ve bu da dâimâ açık olan yüzde bulunmakta ve iki üç mâhlık iken cehennem taşı kalemiyle defa'atla key olunursa tevessü' etmeyerek beş altı mâh zarfında zâ'il olarak nedbesini çirkin olmadığı halde terk eylemekte ve bu sûretle tedâvi edilmediği halde bir seneden bir buçuk seneye kadar imtidâd ve gâyet azgınlık ve şişlik göstererek bi'l-âhare vâsî' nedbe bırakmaktadır.” cümleleri ile ifade edilmiştir.

[Fî 8 Rebiyü'l-evvel Sene 1316 / Fî 15 Temmuz Sene 1314] tarihli nüshanın [Sene 19 No 10-1] [4130-31] bölümünde ise tabip çocuklar özelinde şu açıklamalarda bulunmuştur: “İslâm çocuklarının bir yaşından on beş yaşına kadar olanlarının mesânesinde taş bulunup taşın tabi'ati kilsîdir. Bu da tegayyür-ı bevlden ileri geldiği ihtimâlâtındadır. Fakat re'y-i âcizî [4131] muvâfık değilse de akla mutâbık görüldüğünden arzına cesâret ediyorum. Şöyle ki Bor ahâlisi ale'l-umûm kilsiyü't- tabi'a bir tepeden toprak alıp sahk ederek bi't-teshîn çocukları çıplak oldukları hâlde bir mikdârını altına tefriş birazını da üzerine örtterek beşikde beslemekte ve çocuk tebevül ederek oradan bir ufacak tânenin mecrâ-yı bevle ve oradan da mesâneye bi't-tevâzu' terâküm eyleyerek hasât-ı mesâne şeklini arz eylemektedir. Buna delil-i âcizânem şudur! Ale'l-umûm ahâlî çocuklarını iki, üç nihâyet altı mâhlık iken sünnet ettiriyor. Zikr olunan toprağa da yatırıyorlar. Mesânedeki çıkan taş merkezinden kat' olunduğunda gâyet ufak bir noktadan bed' ile terâküm eylediği anlaşılmaktadır. Diğer delil de şudur! Hristiyanlar aynı hava ve su ve aynı toprağa çocuklarını yatırdıkları hâlde on iki seneden beri çocuklarında taş zuhûr etmemektedir. Hristiyanlar sünnet olunmadıklarından ve ihlîl cild ile mestûr bulunduğu mezkûr toprağın mecrâ-yı bevle dühûlüne mâni' olduğu istinbât olunuyor. İleri gelen ve söz anlayan zevâta vürûd-ı âcizânemden beri çocuklarının beş altı yaşına kadar sünnet etdirilmemesi ihtâr olunmakta ve tenbihata ri'âyet edenlerin çocuklarında aslâ taş zuhûr eylememekte ve kehlânda kat'iyen hasât-ı

mesânedede görülmektedir. Bu taşların pek çokları mecrâ-yı bevle gelerek bi'ş-şakk sühûletle yed-i âcizânemle ihrâc olunmakta ve cesâmeti burçak ve nohud ve daha büyük mücella ekserisi müdevver, ender olarak mustatîl bulunmaktadır.”

Son olarak tabip Şakir Abdullah'ın: “*Ahâlinin telkîh-i cüderîye olukça ri'âyetleri ma'a'l-iftihâr görülyor. Evvelden beri her sene kiraz ekl etmeksizin kan aldirmek ahâlî-i umûmiyenin âdet-i kabîhiyelerinden olup bu ise fakrû'd-dem ve za'f-ı umûmîden nâşi hummâ-yı nâ'ibe-i mütekattî'a umûmiyyet üzre görülmekte idiyse de bu âdet kan alan berberlere ağır cezâ-yı nakdîler vaz'ıyla az bir müddet zarfında men' edilmiş, lehü'l-hamd ve'l-minne sıhhat-i umûmiye tamâmıyla i'âde olunmuşdur. Kırşehri kasabasının ufacak bir mahall olmasından ve belediyesi vâridâtının masârîf-i vâkı'asının bile tamâmıyla tesviyeye iktidârı bulunmamakdan nâşi ancak bir tabib bulunmakta ve mülhak kazâlarda tabib ve eczâcı bulunmadığına teessüf eylememek elden gelmemektedir.*” bilgilerini paylaştığı tespit edilmiştir.

TARTIŞMA

Osmanlı döneminde 1836 yılında Redif askerleri yeniden örgütlenmeye başladığında eyalet ve sancaklar yeniden düzenlenmiştir. Bu dönemde Kırşehir sancağı, Kayseri ve Bozok sancaklarıyla beraber feriklik olarak kabul edilmiştir. 1841 yılından 1850 yılına kadar Konya eyaleti içerisinde Niğde'ye bağlı bir muhassıllık olduğu görülmüştür. Muhassıllık kaldırıldıktan sonra Kırşehir sancağı Nevşehir sancağına, 1850 yılından sonra ise Niğde sancağına bağlanmıştır. 1867'de yayınlanan Vilayet Nizamnamesi ile Konya vilayetinin Niğde sancağının bir kazası olmuştur. Bu döneme yakın bir zamanda Ankara Eyalet Meclisi'nde hazırlanan bir mazbatada, Kırşehir'in Ankara eyaletine bağlı Bozok sancağının bir livası olan Yozgat'a daha yakın bulunduğundan bölge halkının işlerini daha kolay yapabilmesi için Konya eyaletinden alınıp Ankara eyaletine bağlanması talep edilmiştir. Ancak bu talep Meclis-i Vâlâ'da kabul edilmemiştir. Fakat 1871'den sonra Kırşehir'in bir sancak olarak Ankara vilayetine bağlı olduğu görülmektedir. Kırşehir sancağına Keskin, Mecidiye ve Avanos kazaları, 1880 yılında Mucur ve Hacibektaş nahiyeleri bağlanmıştır. Aynı dönemde Merkez Ankara, Yozgat ve Kayseri sancaklarının Ankara

vilayetine bağlı olduğu görülmektedir.⁵ 1925 yılında Kırşehir'in hudutları kuzeyden Ankara ve Yozgat, doğudan Kayseri, güneyden Niğde ve Aksaray, batıdan Aksaray ve Ankara vilayetleri ile çevrili olarak tanımlanmaktadır.¹⁷ Şakir Abdullah tarafından aktarılan coğrafi bilgiler ile Kırşehir'in 19. yy.'ın ikinci yarısında idari yapılanmadaki konumunun ve 20. yy.'ın ilk çeyreğinde belirlenen hudutlarının birbiriyle uyumlu olduğu görülmektedir.

Kırşehir nüfusu Ankara Vilayeti Salnamesi (H.1311-M.1893)'ne göre 19. yy sonlarına gelindiğinde kaza ve nahiyeler de dahil olmak üzere 110.000 civarında olduğu bildirilmektedir.¹⁸ Ayrıca salnamelere göre Kırşehir sancağında etnik yapı olarak Ermeni ve Rumların varlığından bahsedilmekle birlikte Müslüman ve gayri Müslimlerden oluşan inanç fraksiyonları olduğu bilgisine rastlanılmaktadır.¹⁹ Ankara Vilayeti Salnamesi'ne göre 1900 senesinde Kırşehir sancağında 132.219 Müslüman, 969 Ermeni, 909 Rum ve 115 Protestan, 40 Kıpti Müslim olmak üzere toplam 134.252 nüfusa sahip olduğu kaydedilmektedir.⁵ Şakir Abdullah'a göre 1898 yılında Kırşehir livasında 25799 hanede 127.948 Müslüman, 270 hanede 1632 Rum, 410 hanede 1740 Ermeni, 21 hanede 106 Protestan nüfus bulunduğu aktarılmaktadır. Bu bilgilerin aktarıldığı kaynaklar incelendiğinde Şakir Abdullah'ın aktarmış olduğu sayısal verilerle birbirine yakın rakamlar olduğu görülmektedir.

Şakir Abdullah Kırşehir'in havasının çok sert olmadığını, ılıman ve yumuşak olduğunu belirtmektedir. Kırşehir'in hava durumu ile yöre halkında görülen hastalıklar arasında ilişki kurmaktadır. Genel olarak Kırşehir'in havasının sağlık açısından özel olarak olumsuz bir özellik barındırmadığı, insanların dikkat etmediği durumlarda zatürre, zatülcenp, humma gibi hastalıklara yakalanabileceklerini ifade etmektedir. Ayrıca bölgede lodos ve Karacadağ rüzgarlarının etkin olduğunu ancak bu rüzgarların sıhate herhangi bir zarar vermediğini de belirtmektedir.

Şakir Abdullah'ın nebatat ve hayvanat türleri ile ilgili de ilgiler verdiği görülmektedir. Bu bilgilere göre her çeşit tahıl yetişmektedir. Buğday çeşitleri, çavdar, arpa, burçak, darı, keten, mısır, hayvan yemi, mercimek, nohut, fiğ, pamuk, fasulye, yonca ekiminin yapıldığı belirtilmektedir. Bununla beraber bölgede kayısı çeşitleri, erik çeşit-

leri, kiraz, vişne, elma, armut ve ayva çeşitleri, dut, ceviz, üzüm, kavun, karpuz, patlıcan, salatalık, domates, patates, ıspanak, lahanası, bamya, enginar, yer elması, turp, pancar, soğan, sarımsak, kabak çeşitleri, mantar gibi sebze ve meyveler bulunmaktadır. Aktarılan bilgiler ışığında bölge halkının beslenme şeklinin bitkisel gıdalar açısından zengin olduğu sonucuna ulaşmak mümkündür. Ayrıca bitkisel tedavi olarak Cüzür-i İnsân (Abdüsselam otu) bitkisi farklı cilt hastalıklarında, yara veya şişlik gibi durumlarda zeytin yağı ile karıştırılarak şifa kaynağı olarak nitelendirilmesi dikkat çekicidir.

1877 yılında çıkarılan Vilayet Belediye Kanunu 1930 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Bu kanuna göre taşradaki belediyelerin görevleri arasında şehirdeki temizlik işleri de bulunmaktadır.¹⁸ Şakir Abdullah'ın verdiği bilgilere göre çarşı ve pazarlarda toprak ve çamur bulunmaktadır. Çarşıda bulunan süprüntü ve gübreler belediye tarafından, mahallede bulunan süprüntü ve gübreler ise ahali tarafından bahçe ve tarlalara nakledilmektedir. 19. yy sonlarında Belediyenin üzerine düşen temizlik işlerinin yaptığı, halkın temizlik kurallarına uyduğu, gübrenin tarlalara döküldüğü aktarılmaktadır.

Şakir Abdullah, Kırşehir'de bulunan kaplıcaların sularının muhteviyatı, sıcaklığı, şehre olan uzaklığı ve hangi hastalıklara iyi geldiğini belirtmiştir. Bunlardan Terme kaplıcasının sıcaklığının 30 derece olduğu, cilt hastalıklarına iyi geldiği; Karakurt kaplıcasının sıcaklığının 60 °C olduğu, romatizma ve sızıya yararlı olduğu; Bulamaçlı kaplıcasının kasabanın kuzey doğusunda, 70 km uzaklıkta olup sıcaklığının 50 °C olduğu ve romatizma, sızı ve cilt hastalıklarına iyi geldiği; Mahmutlu kaplıcasının kasabanın doğusunda, 50 km mesafede olup sıcaklığının 70 °C olduğu; Orta kaplıcasının kasabanın doğusunda, 70 km mesafede olduğu belirtilmektedir.

1873-1910 tarihlerine ait salnameler incelendiğinde Kırşehir nüfusunun gerek etnik gerekse de farklı dini inanç özelliklerine göre kayıtlarının tutulduğu ve 1880 yılından 1900 yılına gelene kadar artış gösterdiği görülmektedir.¹⁹ Özellikle 1891 yılından sonra nüfusun %3,9 arttığı kayıtlara geçtiği dikkatlerden kaçmamaktadır. Bu sayısal tespit o yıllardaki doğum hızının ölüm hızından yüksek olduğunu göstermektedir.⁵ Öyle ki Şakir Abdullah da doğumun, ölümden fazla olduğu tespitini yapmaktadır.

Halkın mizacı ile ilgili aktarmış olduğu bilgileri doğrulayacak başka bir kaynağa rastlanılmamakla birlikte, bir hekim olarak bölge insanıyla temasından kaynaklanan tecrübeye dayalı tespitlerini aktardığı söylenebilir.

Kırşehir sancağında 1879 yılında görülen hastalıkların Mabeyn-i Hümayun'a gönderilen raporlara göre humma, linet, sıtma, çiçek ve ilişkili hastalıklar olduğu belirtilmektedir. Ayrıca vilayet salnameleri incelendiğinde Terme ve Karakurt kaplıcalarının sızılara, kronik hastalıklara, cilt hastalıklarına ve diğer organların hastalıklarına faydalı olduğu yazmaktadır.^{5,20} 20. yy'ın ilk çeyreğinde Anadolu'da frengi, sıtma, verem ve çiçek gibi salgın hastalıklar görülmektedir.²¹ Kırşehir'de de frengi, sıtma, verem, çiçek, difteri, kolera, akli ve asabi hastalıkların görülmekte olduğu da başka kaynakta belirtilmektedir.¹⁷ Şakir Abdullah ise Kırşehir'de Belediye Tabibi olarak çalıştığı zaman zarfında bölgede çok daha fazla hastalık çeşidi müşahede ettiği anlaşılmaktadır. Örneğin romatizma, nezle, salgı bezi hastalıkları, baş ağrıları, kulak akıntısı, kalp hastalıkları, dizanteri gibi hastalıkların görüldüğünü aktarmaktadır. Hastalıklara yönelik verilen başka bilgilerde ise frengi hastalığının az görüldüğünü, halkın genel olarak sağlıklı yapıda olduğunu hastalıkları ancak çok ilerlediğinde hekime başvurdıklarını yazmaktadır. Ayrıca bazı insanların hastalıklara çare bulmak için tabibe gelmek yerine aktarlara başvurdıkları ifade edilmektedir.

Livada bazı kasaba ve köylerde çiçek salgını görülmüş, hastalığa yakalananların %25 kadarının vefat ettiği; influenza salgınının (nezle-i müstevliye) bölgede görüldüğü fakat bu hastalıktan vefat eden kimsenin olmadığı ifade edilmiştir. Ayrıca bölgede görülen kızıl hastalığından hasta olan çocukların %10'unun vefat ettiği; kolera hastalığından ise %5-6 ölüm gerçekleştiği; boğmacadan dolayı çocukların %1-2'sinin vefat ettiği belirtilmiştir.

Ayrıca bölgeye has halep çıbanı hastalığının görüldüğü ve bunun cehennem taşı kalemiiyle tedavi edildiğine dair bilgiler aktarılmaktadır. Bununla beraber bölge halkının çocuklarında görülen mesane taşlarının sebebi kilsisi karakterde bir toprağa yatırılmaktan kaynaklanmaktadır ve tabibe göre bu durum sünnet ile ilişkilendirilmektedir. Verilen bilgilere göre bu durum erken yaşta sünnet olan Müslüman çocuklarında görülürken, Hristiyan çocuklar

sünnet olmadıklarından mesanelerinde taş oluşmamaktadır.

Sonuç olarak tıp tarihi ve tıp yayıncılığı açısından önemli bir yere sahip olan, Osmanlı döneminde tıbbın gelişmesine de katkı sunan Vakay-i Tıbbiye mecmualarının 1898 yılında çıkan sayıları incelenmiştir. Kırşehir Belediye Tabibi olarak görev yapan Şakir Abdullah'ın "Kırşehri Sancağı'nın Topoğrafya-yı Tıbbisidir" başlıklı yazı dizisinin Kırşehir'in 19 yy.'ın son dönemlerine ait tıp ve sağlıkla ilgili önemli bilgiler aktardığı görülmektedir. Özellikle Kırşehir'in havasının sağlık açısından olumsuz bir etkisinin olmadığı ancak insanların dikkat etmediği takdirde ateşli hastalıklara ve solunum yolları hastalıklarına yakalanabileceği; bölgede çeşitli meyve ve sebzelelerin yetiştirildiği; belediyenin halk sağlığını korumak için yerleşim yerlerinde temizlik faaliyetlerinde bulunduğu ve halkın temizlik kurallarına uyduğu; Kırşehir bölgesinde var olan kaplıcaların bazı kronik hastalıklar ve cilt hastalıklarının tedavisinde, romatizma ve sızi şikayetlerinde kullanıldığı; doğumun ölümden fazla olduğu için nüfusun artış eğiliminde olduğu; Anadolu'da da görülen yaygın enfeksiyon hastalıklarının Kırşehir'de de görüldüğü; temel olarak hastalıklarına şifa arayan vatandaşların hekime başvurmasının yanında aktarlara da müracaat eden hastaların olduğu anlaşılmaktadır. Bu bilgiler ile Kırşehir'in tıp ve sağlık tarihi dönemsel olarak gündeme getirilmiş ve literatüre bu konuda katkı sağlanmıştır.

Çalışmanın Kısıtlılıkları

Çalışmada ana materyalin tüm nüshalarına erişim sağlamak için ulusal toplu katalog da dahil olmak üzere geniş çaplı bir tarama yapılmış, çeşitli sahaflar gezilmiştir. Ancak 19. senenin eksik kalan sekiz numaraları nüshasına erişim sağlanamadığı için tabibin kaleme aldığı tıbbi bilgilerin bir kısmı çalışmamızda incelenememiştir.

Çıkar Beyannamesi

Herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını yazarlar beyan etmektedirler.

Etik Kurul İzni

Bu çalışma için etik kurul onayına gerek yoktur.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Ana fikir/Planlama: AHK, İT. Veri toplama/İşleme: AHK, ZS, RG. Veri analizi ve yorumlama: AHK, ZS, RG, İT. Literatür taraması: AHK, ZS. Yazım: AHK, ZS, RG, İT. Gözden geçirme ve düzeltme: AHK, ZS, RG, İT.

KAYNAKÇA

1. Bayat AH. Tıp Tarihi. 3. Baskı. Merkez Efendi Geleneksel Tıp Derneği; 2016.
2. Kurtulan İ. Tarihte Türk Tıp Basını. Toplum ve Hekim. 1984;6(33):57-60.
3. Salman Z, Topçu İ. Vakay-i Tıbbiye Mecmualarında Bayburt Sancağı'nın Topoğrafyası. Külliyyat Osmanlı Araştırmaları Derg. 2024;23(Nisan):69-85.
4. Gültekin E, Doğan G. Osmanlı Dönemi Belediye Tabipliği Uygulamasına Karamürsel Örneğinde Bir Bakış. Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folk Tıp Derg. 2018;8(3):218-223.
5. Mıstanoğlu N. XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Kırşehir Sancağı. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi; 2004.
6. Ercivan A. Şehir Tarihciliği ve Türkiye'deki Yansımaları. Tar ve Günce Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi. 2022;11(Yaz):115-131.
7. Ergenç Ö. Şehir Tarihi Araştırmaları Hakkında Bazı Düşünceler. In: Türk Tarih Kurumu. Belleten; 1988:667-683.
8. Özlük N. Siyasetten Edebiyata Türk Basınında Dergiler (1883-1957). 1. Baskı. Başlık Yayın Grubu; 2011.
9. Dinç G. Arap Harfleri ile Türkçe Basılmış Tıbbi Süreli Yayınlar Üzerine Bir İnceleme: II. Tıp Tarihi Araştırmaları. Published online 1993:96-131.
10. Dereköy FS. Vakay-i Tıbbiye Dergisinin 1884/100, 1897/24, 1897/5, 1897/12 VE 1897/13 Sayılarının Değerlendirilmesi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi; 2016.
11. Dinç G (Özkan). Arap Harfleri ile Türkçe Basılmış Tıbbi Süreli Yayınların İncelenmesi ve İstanbul Kütüphaneleri Tıbbi Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu (1849-1928). İstanbul Üniversitesi; 1989.
12. Dinç G. Mekteb-i Tıbbiye Matbaası'nda Basılan Arap Harfli Türkçe Yayınlar Aracılığı ile Tıbbiye'nin Yayın Faaliyetleri Üzerine Bir Değerlendirme (1844-1928). İstanbul Üniversitesi; 2003.
13. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İ.DH, 1175/91894.
14. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), DH.MKT, 302/40.
15. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İ.TAL, 364/51.
16. Unat EK, Samastı M. Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye (Sivil Tıp Mektebi) 1867-1909. 1. Baskı. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayınları; 1990.
17. İsmail Dİ. Türkiye'nin Sıhhi-İctimai Coğrafyası, Kırşehir Vilâyeti. 1. Baslı. (Büyüker K, ed.). Ocak Yayınları; 2003.
18. Nizamoğlu A. Kırşehir Belediyesi Tarihi. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; 2019.
19. Gündüz A. Salnamelere Göre Kırşehir Sancağı Hakkında Bilgiler (1873-1910) (Coğrafyası, Tarihi, Nüfusu, Nahiy ve Kazaları). Turkish Stud - Int Period Lang Lit Hist Turkish or Turkic. 2012;7(3):1373-1393.
20. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Y.PRK.UM, 1/108.

21. Esen A. Sıhı-i İctimâi Coğrafya Kitaplarına Göre İç Anadolu' da Görölen Salgın Hastalıklar (1922-1926). Ankara Üniversitesi Türk İnkil Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Derg. 2017;(60):73-90.